

Mu 40

Rubr. XVIII Nro. 32. C.

Gymnasial - Bibliothek

zu Cöthen.

8

De philosophia Turcarum.

Ut Examen 1796. 22. Mart. hora 9. antem. habendum indicaret, scripsit
C. F. R. Vetterlein, Rector.

Cothenis, impressit Schændorf.

Mirabuntur fortasse Lectores, me hunc libellum inscripſiſſe de philoſophia Turcarum, cum conſtet, Turcas nec philoſophiam, quæ nobis hoc nomine venit, nec libros vere philoſophicos habere. Sed equidem puto, mentem ingeniumque humanum ad quædam quaſi initia & elementa philoſophiæ apud eos progreſſum eſſe, rationemque ita quodammodo ab iis adhiberi ut eos quaſi philoſophari dicere poſſimus. Nihil enim philoſophia aliud eſt, quam ratio ipſa mensque humana de cauſis rerum & principiis naturæ quæritans. Etenim non inutilem crediderim laborem in eo poſitum, ut videamus, utrum populi etiam barbari mentis humanæ vi ad altiorem rerum cognitionem attingant; & quæ ſint in cauſa cur philoſophiæ integræ ab iis negligatur ſtudio. Sic enim intelligitur Hiſtoriæ generis humani pars, quæ & ipſa mirifice facit ad rerum divinarum & humanarum ſcientiam.

Neque me latent quæ ſint in cauſa, cur philoſophiæ ſenioris ſtudio ſponte & conſulto

(2

luice

fufceptum apud eos neglectum iaceat; ita ut ad illud nunquam se applicare velint. Occurrit nimirum genus illud imperii despotici & insanientis, quo oppressi de mentis cultu ingenuo cogitare homines non possunt; deinde religio eorum non solum sana ratione destituta sed etiam fava & intolerans, quæ potentia civili armata omnes libere sentiendi dicendique conatus solet reprimere. Quibus & tertiam causam addere possumus. Illa enim Tatarica ingenii tarditas in Turcis quoque a gente Tatarica ortis apparet, quamquam de rebus quotidianis nec admodum abstrusis iudicio utantur sic satis acri & sano. Sed mentis vigor ille divinus ingenique vis ignea, quibus in invenienda & perspicienda scientiarum altissima & maxima opus est, a natione hac aliena esse videntur, ut quæ & otii & rerum frivoliarum amantior est, quam disciplinæ difficillimæ & amplissimæ cultoribus convenit.

Attamen hi quoque barbari ad initia quædam & simulacra philosophiæ processerunt: quod quidem in historiis aliarum etiam gentium non cultarum, in barbariemque delapsarum evolvendis sæpius invenire memini. Etenim ducit sive deus sive natura ingenia hominum per vias quasdam ad rerum intelligentiam, ita quidem ut ratio ipsos lateat. Quibus enim a supremo numine ducimur rationes nobis vulgares quidem videri

videri solent: sed eo certius ad finem aliquem
 obscurum nobis sed optimum trahimur. Sic
 via: quædam rationesque sunt quibus gentis cu-
 jusque ingenia certe nonnulla ad rerum cogni-
 tionem interiorum & philosophicam ducuntur;
 in quibus primum est religio unaquæque super-
 stitiosa licet & inepta; deinde historiæ & lin-
 guarum externarum cognitio: quibus rebus ef-
 ficitur ut in barbara etiam ætate feliciora saltem
 ingenia altiorum naturæ scientiam attingant in-
 cipientque philosophari. Nam qui usu rerum
 & vita communi animum habet expolitur &
 formatum, is, cum negotiis vacat otioque a re-
 bus necessariis fruitur, avet scire aliquid veri,
 semperque occulta cupit cognoscere. Quo fit,
 ut cum de rebus, quas ob superstitionis religio-
 nisque metum solet horrere & pertimescere, co-
 gitat secum easque animo versat, non possit non
 in rationes, quibus niti videntur, inquirere, qua-
 lesque sint cogitare: quod & ipsum iam philo-
 sophari est. Etenim religio quævis instituta si
 positiva omnia fere attrectat & sibi vindicat,
 quæ in philosophia tractantur, ad omnesque au-
 det responderi quæstiones graves illas & quas
 veri cupidissimus maxime sibi expediri solvique
 optat: quales sunt de origine & interitu homi-
 nis & mundi, de utriusque causa, de deo, de
 vita beata. Quæ res in causa est, cur etiam ii,
 qui in populis christianis philosophaturi sint, ple-
 rum-

rumque de paterna religione & opinionibus in pueris conceptis ante alia incipiant quarere: quasi non nisi vinculis his rejectis in lucem philosophiæ possint evadere. Sed hæc ipsa vincula & impedimenta prius a via amolienda, tantum abest ut iis sint noxia, ut potius amorem, quem habent, veri & iusti faciant ardentiorum & constantiorum. Ita fit ut religio popularis ingeniis certe paucis ad scientiam rerum divinarum & humanarum vel invita viam faciat. — Hoc ostendere nobis possunt sectæ s. hæreses, quæ in unaquaque religione ortæ sunt plurimæ. Sunt enim nihil nisi conatus religionem vulgarem & dominantem cum ratione sana, ut putant sectarii, conjungendi & reconciliandi. Ex quibus religionis institutis cum sensu communi permixtis miræ sapius exortæ sunt opiniones & doctrinæ, quarum multæ quidem satis absurdæ sunt & ridiculæ, nonnullæ vero mirandam gerunt similitudinem speciemque doctrinarum, (s. systematum) a philosophis ingenuis ipsisque Græcis inventarum. Atque hoc ipsum est quod hisce pagellis volumus ostendere, exemplis a Turcarum gente adhibitis: quamquam eandem rem in Indis, in Iudæis aliisque barbaris, ipsisque sectariis Christianorum a philosophia alienis possemus demonstrare. Mystici alique fanatici, qui, doctrinæ theologicæ expertes, in res divinas rimantur, in sententias sapius incidunt, subtilissi-

tilissimis liberæ mentis inventis decretisque philosophorum metaphysicis mirum in modum simillimas; incomtis licet impurisque verbis prolatas, & ineptus, quibus abundant, ceteris corruptas.

Sic igitur in Turcis quoque sectæ religiosæ exortæ sunt, quæ disciplinarum philosophicarum decretis similia statuunt, de quibus nunc breviter agendum est; ante tamen pauca de cultura mentis humanæ, omnique studiorum, quæ apud eos obtinent, genere, dicenda sunt: ex quibus appareat, qualem solidiorem rerum naturæque cognitionem possint habere. Solent enim ceteræ disciplinæ philosophicæ antecedere studium. In iis vero, quæ dicturi sumus, consulimus ea, quæ de his rebus Busbeck, Ricaut, Businello, Büsching, Lüdecke, Volney memoriæ prodiderunt.

In scholis, quas habent, publicis, Medariæ, quæ cum templis coniunctæ sunt, traduntur linguæ Arabica & Persica, illa ut Coranum legere f. ediscere possint, hæc ob stilum, in quo formando & ex Persicis ornando exercentur; præterea colunt historiam vernaculam Othomannorum; sed an ita tractent ut rerum memoria, quod fieri debet, manuducat animumque præparet ad philosophiam, plane dubito. In Per-

fica

fica vero lingua addiscenda legere solent historias
 fictas, quas Romanas vocamus, easque ineptas
 & molli dictione conscriptas, ut quæ de amato-
 riis portentosisque agant rebus, qui Orientalium
 genius est. Ex his igitur fabulis Romanensibus,
 ab iis, quas composuerunt Marivaux &
 Fielding, diversissimis humana natura, quæ uni-
 ca fere philosophorum materia est, nullo modo
 cognosci potest. — Cetera litterarum studia
 præter iuris & sacrorum scientiam, quæ fon-
 tem impurum habet Coranum, Othomannis
 profus sunt ignota. Neque enim historia de-
 scriptioque naturæ, neque memoria rerum ge-
 starum universalis, neque scientia Græcæ Roma-
 næque linguæ, neque alia scientia arsve liberalis
 ratione & methodo colitur probabili. Medici-
 nam attrectant, sed indocte, & Chemiæ Anato-
 miæque auxilio destituti. Sunt qui libros ab
 Averroë & Avicenna de re medica & ipsa philo-
 sophia arabice conscriptos legere se dicant; sed
 ad ostentationem magis quam ad utilitatem, &
 ita ut pro divina ubertate & subtilitate Aristote-
 lea argutias meras & spinas exinde hauriant.
 Nam hi scriptores satis barbari Aristotelem
 pessime in suam transfulisse dicuntur linguam.
 Hinc in Physicis rudes sunt & indociles; sed
 sunt iique non pauci inter ipsos gentis imperii-
 que principes qui in Alchimia, Astrologia, Ma-
 gia, Mantica frustra detinentur, ne dicam insa-
 niunt.

niunt. Alitur publicis impensis in aula Astrologus, cujus responsis & consilio ipse Divan uti solet. Morum denique doctrinam eo nomine dignam habent nullam; utuntur tamen bonis ad vivendum sententiis, iisque breviter & ex more Orientalium symbolice & allegorice expressis.

Nihilominus tamen consideratio religionis suæ, ita a quibusdam instituta ut eos rerum experientia vitæque usus atque ipsa exigua licet doctrina litterarum adiuveret, Muhamedanos in classes sectasque separavit; e quibus sunt aliquæ philosophicis Græcorum scholis similes, adduxitque eos in opiniones inventorum philosophorum speciem gerentes. — Sic suos habent Epicureos; nomen est Calendery; qui omnem abstinentiam adfectatam, omnemque tristitiam atrabile motam, superstitionis solitam, odio habent; & quemcunque dat Deus diem, ad usum existimant dari; uti vero sua ætate homines, si curent ut sibi bene sit & indulgeant genio.

Alia quædam apud eos hæresis eorum, qui Mælumita nominantur, dogma aliquod tuetur, quod adeo ultra philosophos plebeios sapit: posse nimirum homines in hoc vitæ suæ statu ad perfectam dei cognitionem pervenire, si prius se ipsos penitus cognitos habeant, & ut humanam
ita

ita divinam intelligi naturam. — Isti autem quibus nomen Munachitarum est, more Pythagoreorum, metempsychosin statuunt, horrentque omnes animalium imagines.

De secta vero Muhamedana illa, quæ Hæretitarum dicitur, vellem uberiora possim afferre. Dubitare dicuntur de omnibus, nihil affirmare, scientiam veritatemue hominibus negare, deo tribuere soli. Quæ sententiæ eos reddunt cum in consuetudine faciles, tum in rebus gerendis ad officia & obsequia paratos. In colendis tamen sacris ritibusque paternis religiosi sunt & diligentissimi. En! quasi Academicos in barbaris hisce Tataricis!

Quam difficilis de libero arbitrio & fato sit quæstio inter philosophos constat: quod etiam a Muhamedanis animadversum est. Hinc exorta est secta Schibaritarum, quæ statuit, regi a supremo numine, ut omnia, ita etiam hominem; pendere autem omnes actiones nostras e voluntate divina, ne velle quidem nos posse quidquam, nolente Deo; & quæcunque agimus, proficisci e naturali quodam certoque principio; animum ita totum legibus teneri physicis, ut aqua, quæ e proclivi decurrit, & gravia, quæ feruntur deorsum. His contraria credunt Cadavitz. Nam fatum & immutabilem rerum hūmana-

manarum nexum tollunt; hominibus liberam tribuunt voluntatem, & putant, nisi ita esset, oportere deum videri & causam malorum & auctorem peccatorum.

Magna iurisperitorum pars & eorum qui sacerdotiis in Moscheis regiis funguntur, constituunt ordinem & quasi disciplinam Ischrakitarum: quæ cum primum secta religiosa fuisset, liberaliorem paulatim adamavit doctrinam. Horum ex sententia ante omnia curandum est, ut diligamur a Deo, quod fieri non potest, nisi humanum diligamus genus. Hinc magna erga egenos beneficentia, magna comitas & in amicitia constantia. Ceterum in rebus sacris magna utuntur libertate, sed etiam prudentia. Coranum non omnino tollunt, laudant in iis, quæ bona habet: cetera ut insulsa & stulta contemnant. In eos, qui alienas sequuntur religiones, utuntur humanitate, feruntque æquo animo, & quando cum Christianis disputant, mysteria illorum non ominino reiiciunt, sed rationes afferunt, quomodo talia dogmata possint ferri. Qui cum in rerum natura contemplanda finem bonorum ponere dicantur, in rebus vero sacris tam circumspecto iudicio tamque laudabili utantur cautione erga multitudinem (cuius in religione sententias nemo sapiens unquam palam impugnat) — videor meo iure posse asserere, fontes non

nonnullos sapientiæ e veteri Græcia, schola forte Academica ad dominos hosce recentioris Græciæ manasse.

Cum autem inter philosophos cum veteres tum recentiores fuerint non solum qui religionem patriam suorumque maiorum reiicerent, spretis sacris receptis omnibus, quos Deistas appellant, sed etiam qui divinam adeo tollerent naturam, mentemque in mundo regnatricem existare putarent nullam, quos Atheos dicunt, utrisque ortum dedit Muhamedismus, sive potius rerum divinarum investigatio, ab ista superstitione consideranda profecta & initium habens. Sicut enim umbra & adumbrata in pariete hominis figura ad artem statuariam inveniendam dedisse fertur ansam: sic cogitatio a religione quavis cæpta occasionem præbuit investigationi earum fere rerum quæ a natura involutæ esse videntur: & ita ad veras falsasque perventum est sententias. — Charavidschitæ igitur omnes, quas dicunt, revelationes tollunt; neque enim ullum putant fuisse hominem divinitus instructum & religionis instituentæ causa cælitus demissum, nullum qui non potuisset falli & errare. Illud autem minime omnium esse probabile, deum uno quodam viro unave gente usum fuisse, si humano generi religione revelanda voluisset succurrere, & aut nullam aut omnes in terra-

terrarum orbe institutas auctoritateque innixas a deo proficisci debere religiones, ut qui univ-
 sum mortalium genus æqualiter curet & foveat.
 Reiciunt ergo Muhamedismum quem magis
 putant dominationis & imperii consiliis quam
 virtuti hominum inservire, nec immerito.

Sed longe audacius sentiunt Mussolini, qui
 in rerum natura acquiescere se dicunt, deumque
 esse negant. Naturam dicunt internam propri-
 amque rerum ipsarum vim »in qua cuiusque rei
 »causa sita est. Hæc est, quæ omnia, quæ vi-
 »demus, sua sponte componit inque suo confer-
 »vat nexu; hæc, quæ solem, lunam, astra præ-
 »genuit & in suo cogit manere cursu, hæc, qua
 »homo valet ad standum seque movendum, qua
 »plantæ instar nascitur & augetur vigetque; hæc
 »illa vis & natura admirabilis est, quam exstare
 »ita apparet, ut, tanquam visa, mente compre-
 »hendatur.« — Illam alteram mirabiliorem
 mirabilis hujus naturæ causam & deum existi-
 mant divinare nos, non videre. Dilemmate
 utuntur hoc: sive deus est, sive non est. Si est,
 non ita sapiens est, ut nobis eum fingunt præ-
 ceptores. Neque enim procreasset homines
 quales nos sumus Athei, qui ipsius vim natu-
 ramque negamus, eique ne tantum quidem tri-
 buimus, ut esse eum putemus. Sunt in his
 Atheis multi ex iis, qui legibus præsumunt & im-
 peril

perii Othomannici principes, quorum haut patrii morum elegantiam præ se ferunt non vulgarem. Qui vero Atheismum probant, occultare solent hanc suam doctrinam & ideo Mussolini vocantur, h. e. qui mysterium habent. Hi vero multo magis moribus civilibus & hospitalitati comitatuque operam dant; studiis eorum, quibuscum usum habent, liberaliter inserviunt, amicitias colunt & inter se magna libertate de rebus publicis & divinis disputant. Boni igitur civilesque mores nec ab Atheis semper alieni sunt: si modo ita sunt dicendi, qui non tam numen divinum quam deum *ανθρωπομορφως* conceptum tollere sustinent. Equidem quæ Strato, Spinoza aliique de hac re philosophati sunt, quæque a contrariis disputata, ex eo manasse crediderim, quod notionem ideamve individui & personæ, ex rebus generi cuidam subiectis comprehensam transferre solemus ad numen divinum, quod singulare quiddam est, nullique generi subiectum.

 Indi-

Indicemus nunc nostrorum discipulorum examen: in quo nonnulla specimina dabunt lectio-
 num, quæ sunt: Tacitus, Velleius, Virgilius,
 Cicero de finibus, Homerus, Plutarchus, Geo-
 graphia. Orationes simul habebunt, *C. H. Bramigk*,
 Cothen. de historia Geographiæ; *J. Augustus Richter*,
 Scheudero - Desslaviensis, de cultura artium
 liberalium brevi semper temporis spatio inclu-
 sa. *Wilhelmus C. Kohl*, Furstenbergensis,
 de sacris Muhamedismi ritibus; & hi tres
 quidem suas ipsi composuerunt orationes. *Frie-
 dericus L. Richter*, Scheuderodeff. de libertate
 scribendi. *J. Wilhelmus Rindsfleisch*, Cotheni-
 ensis, demonstrare studet: Fuisse olim Gigan-
 tes; sed *Friedericus A. Rindsfleisch*, Edderitiensis,
 fuisse nullos. Primus, & secundus abituri in A-
 cademiam scholam iubebunt valere.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

AB 155 562

ULB Halle

3

005 301 36X

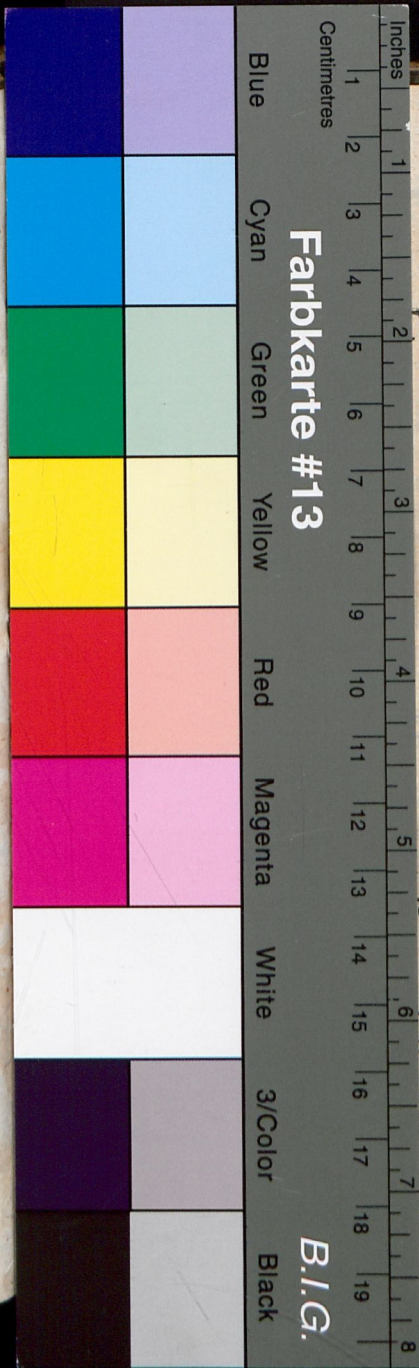
Sb.

12

Blank paper label on the top right corner of the book cover.

8

urcarum.

ora 9. antem. ha-

cripsit

Rektor.

chændorf.

